

Militāri politiskais stāvoklis Zemgalē no 1919. gada 3. jūlija līdz 8. oktobrim

Military-Political Situation in Zemgale from July 3 until October 8, 1919¹

Kristaps Pildiņš, *Mg. hist.*

Latvijas Kara muzeja Starpkaru vēstures nodaļas vēsturnieks

Smilšu iela 20, Rīga, LV-1050

E-pasts: kristaps.pildins@karamuzejs.lv

Raksts veltīts tēmai, kas līdz šim historiogrāfijā aplūkota visai virspusēji un lielajā Latvijas Neatkarības kara hronoloģiskajā notikumu ķēdē ieņem tikai mazu, tomēr svarīgu vietu. Laika posmā no 1919. gada 3. jūlija, kad tika parakstīts Strazdumuižas pamiers, līdz 8. oktobrim, kad sākās Rietumu brīvprātīgo armijas uzbrukums Rīgai, attīstījās Latvijas armija, turpinājās cīņa pret lieliniekiem Latgalē un citviet Latvijā, kā arī Zemgalē un Kurzemē novietojās naidīgais vācu karaspēks, kura vienības bija pamats Pāvela Bermonta (*Pavel Bermond-Avalov*) komandētajai Rietumu brīvprātīgo armijai. Zemgalē atklāta karadarbība nenotika, bet, aplūkojot Zemgalē notiekošo procesu ietekmi uz Latvijas Neatkarības kara gaitu, ir iespējams konstatēt, cik saspīlēts bija militāri politiskais stāvoklis šajā Latvijas daļā.

Atslēgvārdi: Latvijas Neatkarības karš, Latvijas armija, Rietumu brīvprātīgo armija, Strazdumuižas pamiers, komandantūra.

The article is devoted to a theme rarely viewed in historiography of Latvia until now. It addresses just a short, but nonetheless important period in a long chronological chain of events during the Latvian War of Independence. In the period from July 3, 1919, when the Strazdumuiža truce was signed, until October 8, 1919, when the West Russian Volunteer Army launched the attack towards Riga, the Latvian Army was developed. The struggle against Bolsheviks was continued in Latgale, as well as in other parts of Latvia. The hostile German troops were deployed in Zemgale and Kurzeme. These German units formed the core of the West Russian Volunteer Army led by Pavel Bermond-Avalov. There were no open hostilities in Zemgale at that time. However, it is possible to recognize signs that military-political situation was very strained in 1919.

Keywords: The Latvian War of Independence, the Latvian Army, the Strazdumuiža truce, the West Russian Volunteer Army, commandant's office.

1918. gada 18. novembrī latviešu politiķi un sabiedriskie darbinieki proklamēja neatkarīgu Latvijas valsti, bet tajā pašā laikā visā Latvijas teritorijā atradās Vācijas karaspēks. Latviešiem vajadzēja iegūt rīcības brīvību un parādīt gan sev, gan saviem kaimiņiem un lielvalstīm, ka viņi ir spējīgi pārvaldīt paši savu valsti. Lai sasniegtu šo mērķi, bija nepieciešams ilgs, militāriem un politiskiem notikumiem bagāts laika posms, ko dēvē par Latvijas Neatkarības karu, – tas ilga no 1918. gada nogales līdz 1920. gada augustam.

Neatkarības karā bija vairāki posmi, kuri iezīmēja kritiskas situācijas jaundibinātajai Latvijas valstij. Šajā rakstā uzmanība pievērsta notikumiem Zemgalē, kur militāri politiskais stāvoklis bija īpatnējāks nekā citviet Latvijā, un tas prasa nevis virspusēju, bet nopietnāku izpēti, jo tieši notikumi Zemgalē noveda pie bermontiādes sākuma un uzbrukuma Rīgai 1919. gada 8. oktobrī. Lai sekmīgāk izprastu termina “militāri politiskais stāvoklis” būtību, jāpaskaidro, ka ar šo terminu domāts militāro un politisko procesu kopums, kas veidoja tā brīža situāciju Latvijas teritorijā. Lielāks uzsvars likts uz militāra rakstura procesu atspoguļojumu, bet politiskajiem un diplomātiskajiem procesiem pievērsta tieši tik liela uzmanība, lai dotu vajadzīgo priekšstatu par sarežģīto politisko situāciju.

Tādējādi arī raksta mērķis ir parādīt militāri politisko stāvokli Zemgalē laika posmā no 1919. gada 3. jūlija līdz 8. oktobrim. Lai sasniegtu šo mērķi, īsumā analizēts Strazdumuižas pamiera līgums un tā sekas, parādīti militāri politiskie procesi Zemgalē, kas saistīti ar saasinātajām attiecībām starp Latvijas varas iestādēm, civiliedzīvotājiem, kā arī vācu un krievu karavīriem no 1919. gada jūlija līdz 8. oktobrim.

Strazdumuižas pamiers

Pēc Latvijas un Igaunijas apvienoto spēku uzvaras pār vācu spēkiem pie Cēsīm, kurus vadīja ģenerālis Rīdigers fon der Golcs (*Rüdiger von der Goltz*), un pēc šo spēku atspiešanas līdz vecajām Juglas pozīcijām Sabiedrotie nevēlējās, lai Rīga no vāciešiem tiktu atgūta militārā ceļā, jo tie baidījās, ka pēc latviešu un igauņu ienākšanas Rīgā varētu sākties terors pret cittautiešiem. Sabiedrotajiem bija svarīgi izbeigt cīņu divās frontēs un koncentrēties karam pret lieliniekiem, kā rezultātā britu militārās misijas priekšnieks Huberts Gofs (*Hubert Gough*) no Parīzes saņēma rīkojumu konfliktu pie Rīgas izbeigt.² 1919. gada 30. jūnijā Liepājā britu ģenerāļa Alfrēda Bērtas (*Alfred Burt*) vadībā notika Sabiedroto misiju pārstāvju sanāksme, kurā bija paredzēts vienoties par to, kādi soļi būtu jāasper, lai izbeigtu kaujas pie Rīgas. Francijas pulkvežleitnants Emanuels Diparkē (*Emmanuel Du Parquet*) piedāvāja panākt pamiera noslēgšanu. Tieši E. Diparkē uzņēmās nodrošināt sarunas starp konfliktā iesaistītajām pusēm, bet britu un amerikāņu misiju pārstāvji pilnvaroja francūzi runāt arī viņu vārdā.³ Interesanti, ka E. Diparkē nemaz neprata angļu valodu – sadarbībā ar britu un amerikāņu pārstāvjiem tas uzskatāms par trūkumu,⁴ bet, tā kā diplomātiskā valoda bija franču, tad vismaz oficiālajās sarunās problēmām ar saziņu nevajadzēja rasties.

Dienu vēlāk Liepājā notika arī sarunas starp Latvijas Pagaidu valdību, Latvijas Tautas padomes locekļiem un landesvēra pārstāvjiem, kurās tika panākta vienošanās par jaunu Pagaidu valdības sastāvu un vācu spēku izvešanu pēc iespējas ātrāk. Tāpat izskanēja paziņojums, ka Pagaidu valdība neatgriezīsies Rīgā, kamēr tur atradīsies vācu spēki, kā arī Tautas padome

neatsāks savu darbību. Landesvēra pārstāvis pavēstīja, ka R. fon der Golcs bija gatavs pildīt visas šajā sanāksmē panāktās vienošanās. Sarunu dalībnieki atzina, ka konflikts jāizbeidz pēc iespējas ātrāk, bet šoreiz tas gluži no viņiem nebija atkarīgs, jo oficiāli karadarbība notika starp vācu karaspēku un Igaunijas armiju, kurā ietilpa Ziemeļlatvijas brigāde.⁵

E. Diparkē 1919. gada 1. jūlija pēcpusdienā iebrauca Rīgā un nekavējoties iesāka sarunas ar R. fon der Golcu, kurš piekrita pārtraukt karadarbību, bet izvirzīja savus noteikumus, kurus R. fon der Golcs noraidīja. E. Diparkē tajā pašā dienā devās uz Siguldu pie Igaunijas armijas 3. divīzijas komandiera, ģenerāļa Ernsta Pedera (*Ernst Põdder*), kuru iepazīstināja ar pamiera noslēgšanas pamatnoteikumiem, bet E. Peders bija instruēts slēgt līgumus vienīgi ar Latvijas Ministru prezidentu Kārli Ulmani. Tika nolemts, ka abu konfliktā iesaistīto pušu pārstāvji dosies uz Strazdumuižu pie Juglas ezera, kur notiks kopēja apspriede pulkvežleitnanta E. Diparkē vadībā.⁶

Sarunas Strazdumuižā sākās 1919. gada 2. jūlijā plkst. 21.00, tajās piedalījās britu misijas pārstāvji Stīvens Talents (*Stephen Tallents*) un Harolds Aleksanders (*Harold Alexander*), francūzis E. Diparkē, amerikāņu pulkvedis-leitnants Ernsts Daulijs (*Ernst Dawley*), kurš nemaz īsti neizprata radušos stāvokli un kurā, piemēram, vācu spēku pārstāvji nemaz neklausījās, kā arī tiešie konfliktējošo spēku pārstāvji, latvieši, vācieši un igauņi.⁷ Sarunas bija garas, un vienošanos nevarēja panākt, jo konfliktā iesaistītās puses nevēlējās piekāpties. Sarunas pārtrauca vismaz divas reizes. Vispirms to izdarīja vācieši, pēc tam igauņi, kuri bija gatavi turpināt karadarbību pret vācu spēkiem. Beidzot 3. jūlijā, plkst. 3.30 puses vienojās un parakstīja līgumu, kas ietvēra deviņus punktus, kuri bija jāievēro līgumu slēdzošajām pusēm. Pamiera līgums paredzēja kaujas darbības pārtraukšanu

un vācu spēku atkāpšanos uz Kurzemi un Zemgali, lai dotos prom no Latvijas teritorijas. Uz priekšu nedrīkstēja doties arī Igaunijas armijas vienības. Līgums noteica brīvu satiksmi starp Rīgu un Liepāju, bet Rīgu vajadzēja pārvaldīt Sabiedroto misijām sadarbībā ar Latvijas Pagaidu valdību.⁸

Strazdumuižas pamiera saturs pilnībā parādīja uzvarētāju šajā konfliktā un vismaz uz papīra piespieda vāciešus pildīt tiem neizdevīgos pamiera noteikumus. Latviešu militārās un politiskās aprindas izrādīja lielu lepnumu, ka izdevies piespiest vāciešus parakstīt šādu līgumu. Kā tika rakstīts presē, tad pirmo reizi pēc 700 gadiem Latvija atkal bija brīva. Patriotisma radišanas nolūkos potenciālos draudus, kurus tieši izteica vācieši, centās izkļiedēt ar saukļiem par sakautu valdnieku, kuram nav iespējas atgūt seno varu.⁹

Viedokļi par Strazdumuižas pamiera noslēgšanas lietderību 1919. gada jūlijā bija dažādi, un arī mūsdienās tie ir atšķirīgi. Ziņa par pamiera noslēgšanu pēc Sabiedroto pieprasījuma pirmajā brīdī bija radījusi nepatīkami pārsteidzošu iespaidu ikvienam igauņim un latvietim. Karadarbības pārtraukšana tās svarīgākajā punktā, kad uzvara jau bija tik tuvu, katram karavīram prasīja savaldīt emocijas.¹⁰ Kā savās atmiņās raksta Jānis Ķiselis, Strazdumuižas pamiers noteikti bija Sabiedroto uzspiests, it īpaši no ASV misijas pārstāvju puses. Liekot emocijas pie malas un kārtīgi analizējot situāciju, viņš min, ka cilvēki tiešām pārmeta Latvijas Pagaidu valdībai pakļaušanos Sabiedrotajiem un pamiera noslēgšanu, bet atklāts bija jautājums par to, kas būtu noticis tālāk? Daudzi varētu teikt, ka tad nebūtu bijušas problēmas ar Pāvelu Bermontu un viņa karaspēku, bet tas maksātu vēl lielāku cenu. J. Ķiselis uzsver, ka jūlija sākumā Vācija vēl bija pietiekami droša, lai konflikta turpinājuma gadījumā ievestu Zemgalē ļoti labi apgādāto un pieredzes bagāto 2. vācu gvardu

rezerves divīziju, un tas varēja būt ārkārtīgi liktenīgi vēl salīdzinoši vājajam Latvijas karaspēkam.¹¹

Ja vēlamies tikt skaidrībā par to, vai pamiers bija vajadzīgs vai ne, tad jārunā arī par vāciešu sāktā militārā konflikta mērķiem. Konflikts izcēlās, jo vācieši vēlējās uzspiest savu varu Latvijas un arī Igaunijas teritorijā. Līdz ar to var teikt, ka karavīri un virsnieki, kā arī iedzīvotāji varēja nesaprast parakstītā pamiera būtību, jo viņu galvenā doma bija padzīt vāciešus no savas zemes nekavējoties, nevis gaidīt, kad tie aizbrauks paši.

Aplūkojot šo aspektu dziļāk, jāatzīst, ka pamiers tomēr bija attaisnojams. Šādam secinājumam ir vairāki iemesli: 1) militāra uzbrukuma rezultātā ļoti varēja ciest Rīgas pilsēta; 2) uzbrucēji, šajā gadījumā – igauņu un latviešu karavīri, ciestu lielus zaudējumus, jo pilsētā ienaidniekam ir krietni vieglāk aizstāvēties, kā arī nav zināms, kā noritētu tālākās kaujas Zemgalē, jo bija pamats bažām par gaidāmām ļoti smagām kaujām ar lieliem zaudējumiem; 3) pamiera noteikumu spiediena rezultātā īsā laikā izdevās panākt vācu spēku un landesvēra izvešanu no Rīgas bez jebkādas cīņas.¹² Palīdzēja arī ASV pulkveža Vorvika Grīna (*Warwick Greene*) draudi – viņš baidīja landesvēra vadību: “*Es Jums tūlīt uzrīdīšu virsū visu latviešu un igauņu sabiedrotās armijas!*”¹³ Jau dažas dienas pēc pamiera parakstīšanas radās secinājums, ka pamiers, kas bija diezgan negaidīts, ļāva sasniegt izvērīto mērķi un turklāt bija noteikts drošības garantu nākotnes konfliktu kontekstā. Pamiers vēl nebija miers, bet katra novirzīšanās no tā noteikumu izpildīšanas varēja novest pie karadarbības atjaunošanas.¹⁴ Līdz ar to Latvijas karaspēku un vietējos iedzīvotājus izdevās pārliecināt, ka vācu spēki Sabiedroto uzraudzībā pametīs Latvijas teritoriju vai nu mierīgā ceļā vēlāk noteiktajā laikā, vai ar militāru uzbrukuma palīdzību.

Vācu karaspēka novietošana Zemgalē

Pēc Strazdumuižas pamiera noslēgšanas vācu karaspēkam vajadzēja sākt pildīt līgumā noteiktās prasības. Vācijas karaspēkam pēc iespējas ātrāk vajadzēja atstāt Rīgu, un šis karaspēks drikstēja piedalīties karadarbībā tikai pret lieliniekiem. Sabiedroto pārstāvji, joprojām cerēdami izmantot vāciešus cīņā pret lieliniekiem, neļāva latviešiem un igauņiem ar militāru spēku padzīt vācu spēkus no Latvijas teritorijas.¹⁵ Pamiers radīja sašutumu Igaunijas armijā un tajā ietilpstošajā Ziemeļlatvijas brigādē, kas vēlējās atbrīvot visu Latviju no ienaidniekiem. To lieliski pierāda arī igauņu ģenerāļa Johana Laidonera (*Johan Laidoner*) vārdi pēc pamiera noslēgšanas: “*Lai gan tauta ar pamieru nemierā, tomēr tā ir sabiedroto vēlēšanās un mēs tiem pretoties nevaram. Mums viņu griba jāpilda.*”¹⁶

Vācieši ātri devās prom no Rīgas Jelgavas virzienā, bet vēl vairākas dienas pēc pamiera parakstīšanas Zemgalē attiecības starp latviešu un vācu karavīriem bija ļoti saspīlētas. To parāda vairāki notikumi, piemēram, Ziemeļlatvijas Huzāru eskadrona vienību sadursme ar vāciešiem 4. jūlija vakarā. Jau naktī no 3. uz 4. jūliju eskadrona vienības vēlējās atbrūņot kādu latviešu bataljonu netālu no Bauskas, kurš vēl atradās vācu karaspēka sastāvā. Bataljona komandieris bija pa pusei vācietis – tas situāciju nedaudz sarežģīja, bet vēlamo tomēr izdevās panākt. Tikmēr 4. jūlija vakarā eskadrona komandiera virsleitnanta Paula Blūma vadībā vienības devās uz Kārklui muižu, kur mitinājās 32 vācu karavīri un viens virsnieks. Pēc ziņojuma 1. Valmieras kājnieku pulka komandierim redzams, ka pēc uzbrukuma tikai trīs vācu karavīriem izdevās izglābties, viens tika ievainots, bet pārējie nogalināti. Tajā pašā vakarā P. Blūms saņēma kāda vācu rotmistra (kapteiņa) ziņojumu.¹⁷ Ziņojumā

bija teikts, ka eskadronam lūgts neveikt patruļas attiecīgajā rajonā un neatkārtot līdzīgas operācijas, kāda veikta Kārklui muižā.¹⁸ Eskadrona komandieris savā ziņojumā nopietni pauda savu nostāju šajā jautājumā: “*Vācu rīkojumu es netaisos izpildīt, jo neatrodošos viņu, bet gan latviešu valdības rīcībā, tālab turpināšu cīņu bez pārtraukuma uz priekšu.*”¹⁹

Piecas dienas vēlāk, 9. jūlijā, notika divas sadursmes starp latviešu un vācu karavīriem, no kurām vienā 25 vīru liela vācu vienība uzbruka komandantūrai, zaudējot piecus vīrus, un tālāk devās cauri Taurkalnes stacijai uz Bausku²⁰, bet otrā vācu spēki uzbruka Jaunjelgavas komandantūrai. Šajā uzbrukumā krita divi vācu karavīri, bet četrus ievainoja, un atlikušie devās Skrīveru virzienā.²¹ Pēc šīm sadursmēm jūlija sākumā saņēma arī gūstekņus. Šajā ziņā minams piemērs, kad gūstā saņemts kāds jauns augstdzimis vācietis, kurš ar asarām acīs lūdzes latviešiem, lai viņu nenogalina un ka viņš izstāstīs visus zināmos pretinieka noslēpumus.²² Šī vācieša vārds vai tālākais liktenis gan nav zināms.

Vācu spēki atkāpās, bet nedomāja saudzēt vietējos iedzīvotājus. Vācu karavīri arī turpmāk sagādāja lielas problēmas Jelgavas apkārtnē, kur iedzīvotājus aplaupīja vai pat padzina no mājām. Galvenais šajā brīdī bija nodrošināt, lai netiktu iznīcināta labība, jo zemnieki saprata, ka tas nozīmētu badu.²³ Šajā situācijā nedomāja klusēt arī britu un ASV laikraksti, kuri asi kritizēja vācu karaspēka patvaļīgo darbību.²⁴

Saskaņā ar pamiera noteikumiem R. fon der Golca spēki atkāpās uz Olaines pozīcijām un savu štābu ierīkoja Jelgavā. Lai gan R. fon der Golca spēku apstāšanās Jelgavas rajonā bija domāta tikai uz laiku un drīz vajadzēja sākties karaspēka evakuācijai uz Vāciju, tomēr izrādījās, ka ģenerālis nemaz nedomā par evakuāciju, bet gluži otrādi – ir nolēmis palikt Latvijā. No Vācijas nepārtraukti pienāca jauni vācu brīvprātīgo

spēki, ieroči un municija.²⁵ Izlūki 10. jūlijā ziņoja, ka Mažeiku virzienā aizgājis transporta vilciens ar vienu kājnieku bataljonu, sešiem mīnmetējiem un diviem ložmetējiem, bet tajā pašā laikā Latvijas teritorijā ieradās citi vācu karavīri, kuri paši izteicās, ka braucot no Vācijas uz Rīgu izdzīt no turienes latviešus un igauņus.²⁶ Tikmēr 14. jūlijā ienāca ziņas par to, ka vācu karaspēka koncentrācija Zemgalē ir vērsta vienīgi pret nacionālās varas nostiprināšanos kā Latvijā, tā Igaunijā, jo patieso varu vēlējās iegūt vācieši.²⁷

Lai attaisnotu savu palikšanu, Jelgavā R. fon der Golcs sūdzējās Sabiedroto misijām par to, ka latviešu karaspēka daļas bieži uzbrūkot vācu karaspēka daļām un tāpēc viņam neesot iespējams mierīgi veikt evakuāciju, jo nebija nekādas garantijas, ka R. fon der Golca galvenajiem spēkiem neuzbruks latvieši un neatņems bruņojumu.²⁸ Savs pamats vācu ģenerālim bija, jo situāciju noteikti nevarēja saukt par stabilu. Tajā pašā laikā arī latvieši varēja sūdzēties par šādām konfliktsituācijām, un tas tika darīts, jo vietējie iedzīvotāji regulāri cieta.²⁹ Latvijas karaspēks bija trauksmes stāvoklī, jo vācu karaspēka izturēšanās Jelgavā palika draudīga. 1919. gada 14. jūlija vakarā latvieši saņēma ziņas, ka Sabiedrotie pavēlējuši vāciešiem pamest Zemgali. Tā kā par šī noteikuma izpildi bija pamats šaubīties, tad latviešu vienībām bija pavēlēts būt gatavām. Karavīriem bija jāguļ ar visām drēbēm, turot blakus šautenes un patronas. Arī vācu karavīri lielākajā daļā gadījumu izturējās bailīgi. Kopumā gan vācu karaspēka morālais noskaņojums nebija nosakāms, jo dažādu izlūku viedokļi bija pretēji.³⁰ Jūlija sākumā vācu karavīri pašpārliecināti ieņēma Zemgales pilsētas un miestus, no atsevišķām vietām padzina latviešu komandantus un Jaunpili komandantam lika dzīvot stallī.³¹

1919. gada 21. jūlija agrā rītā (nav gan norādīts kur) latvieši sagūstīja sešus vācu

izlūkus, kuri apgalvoja, ka to uzdevums bijis pārlicināties, vai tuvumā nav lielinieku. Pret latviešu un igauņu spēkiem tiem bijis pavēlēts izturēties neitrāli – tātd, iespējams, vācieši uz karstām pēdām negrasījās iesaistīties jaunā konfliktā ar Latvijas karaspēku. Kopumā gan vācieši sāka pastiprinātu izlūkošanas darbību, kas lika pievērst šiem procesiem īpašu vērību. Tās pašas dienas ritā Ķekavā notika sadursme ar spēcīgu abpusēju apšaudi starp latviešu un vācu izlūkiem, rezultātā krita viens Latvijas armijas izlūku komandas instruktors Francis Safteris. Vācu pusē krita kāds leitnants un divi instruktori.³²

Lai R. fon der Golcam nedotu vairāk iemeslu sūdzēties par latviešu militārajām darbībām, kuras vairumā gadījumu bija vācu izprovocētas, Sabiedrotie noteica neitrālu joslū, kurā nebija ļauts ieiet ne vācu, ne latviešu spēkiem, un minēto joslū bija paredzēts pakāpeniski pārcelt uz dienvidiem, lai tādā veidā piespiestu vāciešus pamest Latviju.³³ 1919. gada 26. jūlijā virsleitnantam Markusam Gailitim tika dota pavēle pārraudzīt neitrālo joslū starp vācu un Latvijas karaspēka daļām. Tas nozīmēja arī, ka visām armijas daļām, kuras atradās Daugavas kreisajā krastā Rīgas rajonā, bija jāpakļaujas M. Gailiņa rīkojumiem.³⁴ Diemžēl bija gadījumi, kad šī neitrālā joslū tika pārkāpta – vācieši apmetās uz dzīvi latviešu kontrolētajā teritorijā un arī veica kratišanas vietējo iedzīvotāju mājās.³⁵ Līdz ar to var teikt, ka juridiski R. fon der Golcs pildīja Strazdumuižas pamiera noteikumus, ar savu karaspēku atkāpās uz Zemgali, solot pamest Latvijas teritoriju, bet tajā pašā laikā nepildīja dotos solījumus. Tas, ka pamiera noteikumi netika līdz galam izpildīti, radīja lielas bažas Latvijas politiķos un militārajās aprindās, šajā situācijā visvairāk cieta civiliedzīvotāji un vācu ieņemto apgabalu latviešu komandantūru karavīri.

Jauns drauds Latvijai – Pāvels Bermonts un Rietumu brīvprātīgo armija

Lai varētu runāt par Rietumu brīvprātīgo armijas izveidi, vispirms jārada priekšstats par šīs armijas komandieri Pāvelu Bermontu-Avalovu. Pulkvedis P. Bermonts, kurš pats sev piešķīra šo dienesta pakāpi, nāca no Aizkaukāza, bet sarežģītās militārās gaitas sāka 1901. gada sākumā.³⁶ Lielinieku apvērsuma laikā P. Bermonts atradās Sanktpēterburgā, no kurienes devās uz Ukrainu un vēlāk uz Vāciju. Krievu karagūstekņu nometnēs viņš uzsāka plašu aģitāciju, lai izveidotu kaujas vienības cīņai pret lieliniekiem. Viņam izdevās rekrutēt dažus simtus brīvprātīgo.³⁷

1919. gada 12. jūnijā P. Bermonts ieradās Jelgavā, kur tikās ar ģenerāli R. fon der Golcu un izrādīja vēlmi Zemgalē formēt krievu brīvprātīgo armiju cīņai ar lieliniekiem Latvijas teritorijā. P. Bermonts cerēja, ka R. fon der Golcs neliks viņam ceļā šķēršļus. R. fon der Golcs jau iepriekš bija saņēmis ziņas no Vācijas par P. Bermonta ierašanos un bija gatavs rast sadarbību. Viņš solīja atbalstīt P. Bermontu, kurš vēlējās, lai krievu pulkos stātos arī vācieši.³⁸ Rīdigers fon der Golcs savās atmiņās raksta, ka P. Bermonts Vācijā bija atradis patvērumu un izrādījis nopietnu provācisku attieksmi. “*Savā nacionālajā tērpā jaunais vīrietis no Kaukāza ar melnajām ūsām un mirdzošajām tumšajām acīm radīja dziļu iespaidu cilvēkos – arī vācu karavīros. P. Bermontam padotie karavīri bija ļoti uzticīgi un pat idealizēja viņu.*”³⁹

P. Bermonta mērķi un uzskati lieliski parādās viņa memuāros, kuros viņš raksta: “*Visi mēs – virsnieki un karavīri – ieradāmies Latvijā kā savā zemē. Katrs redzēja, ka agri vai vēlu šī sīkā jaunizveidotā “valsts” būs Lielās Krievijas sastāvdaļa.*”⁴⁰ Vienā no saviem uzsaukumiem karaspēkam viņš vēlreiz

akceptēja Baltijas nozīmi vienotā Krievijā: “*Jums ir jāzina, ko Krievijai nozīmē Baltijas jūras krasts. Tā ir izeja uz jūru ne tikai latviešu un igauņu apgabaliem, bet visai Krievijai, sākot no Urāliem. Ne velti lielais imperators Pēteris I ar krievu asinīm bruģēja sev izeju uz jūru un izveidoja Krieviju par Eiropas lielvalsti.*”⁴¹

Sabiedrotie par katru cenu vēlējās visas krievu vienības no Latvijas teritorijas pēc iespējas ātrāk nodot ģenerāļa Nikolaja Judeniča (*Nikolaj Judenich*) rīcībā, un meklēja jaunus variantus, lai pārliecinātu P. Bermontu par šādu soli. 1919. gada 23. jūlijā pirmais ar P. Bermontu sazinājās E. Diparkē, kurš ieradās ar diviem citiem virsniekiem no Lielbritānijas un ASV un pavēlēja karaspēku pārdislocēt uz Narvas fronti. P. Bermonts izteica piedāvājumu doties uz fronti, izvēloties savu ceļu, nevis tādu, kādu noteiks Sabiedrotie. Šāds piedāvājums tika noraidīts, un P. Bermonta karaspēks palika Zemgalē.⁴²

Majora Jozefa Bišofa (*Josef Bischoff*) komandētajai Dzelzsdivīzijai saskaņā ar Versaļas miera līgumu līdz 20. augustam bija jāpamet visa Latvijas teritorija.⁴³ Lai nevajadzētu doties prom, vācu spēki sāka sadarboties ar krievu karaspēka vienībām. J. Bišofs 1919. gada 26. jūlija pavēlē izskaidroja karavīriem radušos situāciju un lika vācu karavīriem maksimāli sadarboties ar krievu karavīriem, bet 4. augustā izdotajās pavēlēs to pašu pavēlēja Kellera korpusam.⁴⁴ Tajā pašā laikā krievu virsniekiem un karavīriem arī vajadzēja sadarboties un sveicināt vāciešus, veidojot draudzīgas attiecības.⁴⁵ Tas lielā mērā saistīts ar to, ka jūlija beigās sākās Ridigera fon der Golca sankcionēta vācu vienību pāreja uz P. Bermonta un Jevgeņija Virgoliča (*Evgenij Vyrgolich*) komandēto karaspēku. Pirmie dati liecina, ka krievu vienības uzreiz papildināja 3095 vācu karavīri.⁴⁶ Tas pierādīja R. Fon der Golca vēlmi savu karaspēku saglabāt Latvijas teritorijā, nevis izvest uz Vāciju.

Tikmēr P. Bermonts turpināja Kellera korpusu papildināt ar jauniem spēkiem. P. Bermonts vācu karavīriem solīja Krievijas pavalstniecību un iespēju apmesties uz dzīvi Krievijā, saņemot zemi līdz 35 hektāriem katram.⁴⁷ Vietējiem vācbaltiešiem tas bija nopietns stimuls, jo, apzinoties, ka Latvija nonāktu Krievijas sastāvā, viņi varēja cerēt uz sava politiskā un sociālā stāvokļa saglabāšanu vai pat celšanu.⁴⁸ Līdzīgi savos memuāros apgalvo arī R. fon der Golcs, norādot, ka ap 10 000 vīru bija rēķinājušies ar Latvijas Pagaidu valdības solījumiem un turpināja cerēt uz zemi Latvijas un Igaunijas teritorijā.⁴⁹

R. fon der Golcs Jelgavā turpināja pulcēt jaunu brīvprātīgo karaspēku no Vācijas, un tāpat šajā Zemgales pilsētā pienāca ieroči un municija.⁵⁰ Vācijas valdība nespēja pilnībā likvidēt vervēšanas biroju slepeno darbību, kuri vilināja stāties vācu un krievu militārajos formējumos un doties uz Kurzemi. Vācu preses izdevums *Freiheit* ziņoja par gadījumu, kad Polijā tika apturēti 110 jauni vācu karavīri, kuri devušies uz Zemgali. Tiesa, nav zināms, kas notika ar šiem apturētajiem karavīriem.⁵¹ Pie lēmuma panākumiem var minēt divu lielu sūtījumu apturēšanu, kas bija paredzēti Zemgalei.⁵² Latvijas armijas virspavēlniecības štāba Izlūkošanas nodaļas 29. augusta ziņojumā teikts, ka, pēc iegūtajām ziņām no vācu dokumentiem, radās stipras šaubas par vāciešu labprātīgu aiziešanu no Zemgales. Vācu karaspēka oficiālās pavēles rādīja vienu, bet notika pretējais. Vācieši meklēja dažādus iemeslus, lai varētu palikt. Ienāca ziņas, ka viss vācu 6. rezerves korpusss ar R. fon der Golcu priekšgalā gatavs pāriet P. Bermonta komandētajā karaspēkā, neskaitot tās vienības, kuras jau bija pārgājušas.⁵³ Līdzīgi rakstīja arī prese, bet īpaši acis krīt “Valdības Vēstneša” atreferējums no kāda vācu laikraksta, kurā rakstīts, ka R. fon der Golcs nekaunīgi savā karaspēkā izplatot propagandu par vajadzību stāties

krievu karaspēka vienībās un draudējis sodīt tos, kuri šos lēmumus nepildīs. Attiecīgā raksta autors uzskatīja, ka tā ir valsts nodevība un noziegums pret vācu karavīriem.⁵⁴

1919. gada 5. septembrī oficiāli uz līguma pamata Jelgavā tika izveidota Rietumu brīvprātīgo armija, par kuras komandieri iecēla P. Bermontu. Līgums noteica, ka visi vācieši, kuri bija iestājušies krievu vienībās, kļuva par Rietumu brīvprātīgo armijas karavīriem, saglabājot iespēju neatgriezties dzimtenē.⁵⁵ Nevarētu teikt, ka krievu virsnieki bija apmierināti ar vācu virsnieku pievienošanos komandētajām vienībām. Krievi mēdza bez jebkādiem pierādījumiem, vien uz aizdomu pamata, ka viņu karaspēka daļās iestāties vācu virsnieks, klasificēt šo virsnieku kā spiegu. Šis "spiegs" tādā gadījumā uzreiz tika arestēts un lielākoties sodīts ar nāvi.⁵⁶ Vairāki vācu virsnieki par šādu nepieņemamu situāciju sūdzējušies Dzelzsdivīzijas vadībai, kā rezultātā tika arestēti vairāki krievu virsnieki. Bija pat mēģinājumi nogalināt P. Bermontu, bet tie nebija sekmīgi. Šādu atentātu plānotāji un organizatori tika sodīti ar nāvi.⁵⁷

Kaut arī krievu un vāciešu starpā bija nesaskaņas, R. fon der Golca plānos nebija likt karaspēkam pamest Latvijas teritoriju, bet Sabiedrotie un arī Vācijas valdība turpināja to pieprasīt. 1919. gada 21. septembrī tika noslēgts līgums ar P. Bermontu, ka R. fon der Golca armijas spēki pakļaujas krievu virsniekiem un atrodas Jelgavā, iekļaujoties Rietumu brīvprātīgo armijas sastāvā, un ka abas puses ir noslēgušas vienošanos par sadarbību.⁵⁸ Nākamajā dienā viņš devās uz Berlīni, lai pārliecinātu vācu valdību atļaut karaspēkam palikt okupētajā Latvijas un Lietuvas daļā. Bija noteikts: ja valdība atteiksies, tad viss vācu karaspēks pāries Rietumu brīvprātīgo armijā. Vācijas valdība palika pie sava, pavēlot līdz 28. septembrim karaspēkam pamest Latviju un Lietuvu.⁵⁹ R. fon der Golcs ar to nebija mierā un savus solījumus

pildīja. 1919. gada 6. oktobrī ar pavēli Rietumu brīvprātīgo armijā ieskaitīja visus atlikušos vācu militāros formējumus, kuri atradās Kurzemē, Zemgalē un Lietuvas ziemeļu daļā.⁶⁰

Latvijas armijas Izlūkošanas nodaļas ziņojumā 1919. gada 29. augustā minēts, ka Jelgavā atradās apmēram 4000 krievu karavīru un visā Kurzemē līdz 10 000 karavīru. Pārējie bija aizbraukuši uz Šauļiem.⁶¹ Ziņās par situāciju septembra vidū atklājās, ka Latvijā un Lietuvā krievu un vāciešu karavīru kopā bija ap 66 000. No tiem Kellera korpusā bija ap 11 000 krievu un ap 18 000 vāciešu.⁶² Šie dati gan ir vērtējami kā pārspilēti, jo 22. septembrī uzturs ticis izsniegts 19 341 vācu karavīram un 8622 krievu karavīriem, kas kopā veido teju 28 tūkstošus cilvēku. Tobrīd vācu un krievu spēki turpināja augt, un šie dati saistāmi ar karaspēka lielumu Zemgalē, neieskaitot Lietuvas teritoriju.⁶³

1919. gada 6. oktobrī Latvijas armijas virspavēlniecībā saņemtie aģentu un pārbaudēju ziņojumi parādīja samērā precīzu Rietumu brīvprātīgo armijas skaitlisko sastāvu un spēku kopumā. Tajos parādās, ka saskaņā ar ziņojumiem šajā laikā Latvijā atradās 37 000 vācu un krievu karavīru, bet Lietuvas teritorijā 10 000 vīru liels karaspēks. Kopumā Rietumu brīvprātīgo armijā bija nedaudz vairāk kā 47 000 karavīru, no kuriem kājnieku vienībās bija 16 970 karavīru un bruņojums – 154 lielgabali un 339 ložmetēji. Par cita veida bruņojumu ziņu nav.⁶⁴

Vācu un krievu karaspēka izvērsta agresija pret Latvijas valsts iestādēm un civiliedzīvotājiem līdz 1919. gada 8. oktobrim

Līdz ar iespēju palikt Zemgalē vācu vienības kļuva par lielu draudu Latvijas valsts iestādēm un civiliedzīvotājiem. Ikdienā

iedzīvotājus nereti apcietināja, uzskatot tos par spiegiem vai lielinieku atbalstītājiem, izsūtīja uz darba nometnēm vai ieslodzīja Jelgavas centrālcietumā. Augusta beigās apcietināto skaits sasniedza vairākus simtus. Cietumniekus ikdienā sūtīja strādāt uz speciālām nometnēm, kur, pēc novērojumiem, viņu stāvoklis un arī vizuālais izskats bija ļoti slikts. Ieslodzīto vidū bija daļa cilvēku, kuri pat nezināja, par ko īsti ir apcietināti. Nekāda izmeklēšana no vācu puses nenotika. Apcietinātie bija arī latviešu virsnieki un vietējās apkārtnes komandanti.⁶⁵

Ar katru dienu vāciešu darbības kļuva pārdrošākas. Vācu karavīri devās no mājās uz māju, laupidami visu, ko varēja paņemt līdzī, aizbildinoties ar rekvizīciju. Parasti laupīšanā devās 3–6 karavīru liela grupa, kas tikai atsevišķās reizēs centās maskēties, kad karavīri aizsedza seju ar lakatu vai izgriezta drēbes uz otru pusi. Grupas bija ļoti bruņotas ar šaujamočiem vai vismaz nažiem, bet bija gadījumi, kad ar to bija par maz. Atsevišķu māju saimnieki kopīgi ar kaimiņiem sagaidīja uzbrucējus, atbrūvoja un pat sagūstīja tos. Vācu karavīri retāk savus upurus pazemoja morāli, biežāk fiziski. Smagi tika piekauti ne tikai vīrieši, bet arī sievietes un bērni. Neiztika arī bez slepkavībām. Daudzviet iedzīvotāji to nespēja izturēt un devās slēpties mežos.⁶⁶

Latvijā bija radusies situācija, ka Vidzemē un Rīgā valdīja K. Ulmaņa valdība, bet Zemgalē un daļā Kurzemes – R. fon der Golcs, kuru vēlāk nomainīja fiktīvais P. Bermonts,⁶⁷ kurš to apliecināja savā uzsaukumā iedzīvotājiem: “*Vācu karaspēkam aizejot, es kā Latvijas valsts varas priekšstāvis šā gada 21. augustā uzņemos Latvijas apgabala pārvaldīšanu un apsardzību.*”⁶⁸ No šī solījuma lielas jēgas nebija, jo vācieši prom no Latvijas teritorijas nedevās un laupīšana no vācu karavīru puses turpinājās. Latvieši neklusēja un attiecīgi novērtēja vāciešu darbību Zemgalē, atzīstot, ka šāda situācija

vēl nekad nav bijusi piedzīvota: “*Ši ir visbriesmīgākā okupācija!*” Pastāvēja uzskats, ka Jelgavā dzīves apstākļi bija krietni labāki, jo laukos salaupītais nonāca pilsētā.⁶⁹ Sliktākais bija tas, ka Latvijas iestādes nevarēja risināt šo problēmu, jo par laupīšanas gadījumiem tika sastādīti protokoli, kas bija jānodod vācu priekšniecībai, kurai attiecīgi bija uzdevums tikt galā ar tai padotajiem karavīriem.⁷⁰

Vācu karavīru nelikumīgās darbības notika visā to ieņemtajā teritorijā: bruņoti karavīri atņēma zemniekiem zirgus, lopus, naudu, labību, drēbes; skaidrojot savu rīcību ar komunistu apkaršanu, vācu kara tiesa plašos apmēros piesprieda nāvessodus. Daudzus nošāva arī bez tiesas. Ieņemtajos apgabalos vācieši galvenokārt saimniekoja kā savā zemē, bet, no citas puses skatoties, rikojās reizēm pat zemiski un necilvēcīgi, ko pret saviem tautiešiem, visticamāk, neuzdrošinātos.⁷¹

Lai vismaz samazinātu laupīšanu apjomus un sējumu iznīcināšanu Zemgalē, Sabiedroto misiju pārstāvji augusta otrajā pusē uzsāka kontroles braucienus pa vietām, no kurām ienāca lielākā daļa sūdzību par vācu nelikumīgajām darbībām. Ar apņemšanos darīt visu iespējamo, lai likvidētu vācu karaspēka negatīvās aktivitātes, šajā gadījumā bija krietni par maz.⁷² Latvijas Ārlietu ministrijai 1919. gada septembra sākumā nekas cits neatlika, kā sūtīt vairākas notas Vācijas diplomātiskajam darbiniekam, lai izbeigtos galvenokārt vācu karaspēka nelikumīgā darbība Zemgalē. No Jaunpils vācu karavīri aizliedza izvest maizi, gaļu un sviestu.⁷³ Dobeles apriņķī vācieši zaga ražu un lika iedzīvotājiem nodot lauksaimniecības tehniku, lai to uzreiz izliktu pārdošanā.⁷⁴ Vācu karaspēks, neņemot vērā vairākkārtējus protestus, turpināja evakuēt vagonus, lokomotīves, sliežu ceļus un lauksaimniecības tehniku, kas bija atņemta iedzīvotājiem, rekvizēja pārtikas produktus un visādi citādi iejaucās Latvijas valsts

kompetencēs, kas traucēja Latvijas armijas organizēšanu un apgādi.⁷⁵ Iespējams, par sava veida kļūdu no Latvijas iestāžu puses var uzskatīt aizliegumu iedzīvotājiem sadarboties ar vāciešiem.⁷⁶ No vienas puses, to var saprast, jo sadarboties ar potenciālu ienaidnieku nav pareizi, bet, no otras puses, sadarbības atļaušana varēja samazināt šīs vāciešu pastāvīgi veiktās laupīšanas akcijas. Vismaz viens piemērs šajā ziņā ir dokumentēts. 1919. gada 30. septembrī Augusta muižā ienāca 10 vācu karavīri un pieprasīja, lai tiem pārdod sienu. Saņēmuši atteikumu, vācieši aizgāja uz siena šķūni un paņēma sienu tāpat.⁷⁷

No vācu karavīru darbībām Zemgalē cieta ne vien iedzīvotāji, bet arī Latvijas valsts iestādes. Apgabalos, kurus bija ieņēmuši vācieši, atcēla Latvijas valdības rīkojumus un nepieļāva rekvizīcijas Latvijas karaspēka vajadzībām.⁷⁸ Vācu karavīri un žandarmi (militārie policisti) izplatīja baumas un apmelojumus par Latvijas Pagaidu valdību, piemēram, cenšoties iestāstīt vietējiem iedzīvotājiem, ka valdība ir saņemta gūstā, bet Kārlis Ulmanis ar lieliem naudas līdzekļiem aizbēdzis. Bieži K. Ulmaņa vadībā valdība tika apvainota lielniecismā.⁷⁹

Latvijas valsts iestāžu personāla un vācu karavīru sadursmes 1919. gada vasarā un rudens pirmajos mēnešos bija diezgan specifiskas. 1919. gada 14. jūlija izlūku ziņojumā teikts: kāds krievu karaspēka pārstāvis Kurzemē ziņojis, ka landesvēra un vācu karaspēka koncentrācija Zemgalē bija vērsta vienīgi pret nacionālās varas nostiprināšanos kā Latvijā, tā Igaunijā, bet tobrīd tam neviens neiedomājās ticēt.⁸⁰ Vācieši provocēja latviešus uz sadursmēm, un tas lika Latvijas iestādēm darīt visu, lai konflikti nenotiktu. 1919. gada 2. augustā Latvijas Iekšlietu ministrija saņēma vēstuli no Dobeles, kurā tika izskaidrota reālā situācija reģionā. Jelgavas vācu kara gubernators norādīja, ka latviešu un vācu karaspēku sadursmju rezultātā stāvoklis

nopietni saasinājies. Šis vācu kara gubernators piedraudēja atbrūnot visu vietējo latviešu karaspēku, piebilstot, ka viņš gan negribētu ķerties pie šāda ārkārtēja līdzekļa, bet, ja apstākļi neuzlabotos, tad tomēr būtu spiests to darīt. Līdz ar to sekoja lūgums ar Iekšlietu ministrijas palīdzību norādīt latviešu komandantūrām, ka stāvoklis ir nopietns, un lūgt tām vēl vairāk nesaasināt attiecības ar vāciešiem. Mutiski ziņojumi tika sūtīti arī Lielbritānijas misijas pārstāvjiem Jelgavā, kuri piekrita, ka attiecību neregulējums ir arī viņu interesēs.⁸¹ Uzreiz pēc tam sekoja pavēle: *“Jāizturas pret vāciešiem korekti. Pēc iespējas nodibināt sakarus ar virsniekiem, lai novērstu pārpratumus, kad arī ir vietām provokatoriski izaicinoša rīcība. Neatbildēt uz to, lai novērstu nevēlamas sekas.”*⁸² Līdz ar to Latvijas karavīri nedrīkstēja izrādīt pretestību vāciešiem. Iespējams, vācieši to arī izmantoja un vēl vairāk uzbruka komandantūrām, jo zināja, ka tām principā aizliegts pretoties.

Vēl viens līdzeklis, lai ierobežotu abu konfliktējošo pušu sadursmes un provokācijas, bija noteikt jaunu neitrālu joslu, kas stātos spēkā no 1919. gada 16. augusta plkst. 13.00.⁸³ Šī otreiz ieviestā neitrālā josla reāli stājās spēkā vien 1919. gada 24. augustā.⁸⁴ Neitrālās joslas nodibināšana neskāra tajā esošās komandantūras, bet civilā satiksme bija atļauta, uzrādot apstiprinātas vācu vai latviešu pases. Līdzīgi kā pirmajā neitrālās joslas novilkšanas gadījumā, ar vācu karaspēka evakuācijas turpināšanos neitrālā josla tiktu virzīta uz priekšu, bet latvieši nedrīkstētu pārkāpt noteiktās robežas pirms Sabiedroto Kara misijas dotās atļaujas.⁸⁵

Pēc tam, kad uz politiskās un militārās skatuves parādījās P. Bermonts ar savu plānu atbrīvot Krieviju no lieliniekiem, Latvijas armijas virspavēlniecība ļoti nopietni sekoja un pievērsa vislielāko uzmanību R. fon der Golca un P. Bermonta darbībai. Augustā Latvijas armija pēc Sabiedroto

pieprasījuma pārvietoja spēkus uz Austrumu fronti, taču mēneša beigās jau palēnām atvilka spēkus atpakaļ uz Zemgali un Rīgas pievārti, izstrādājot Pārdaugavas aizsardzības plānus.⁸⁶ Tas viss bija pamatoti, jo augustā vācu spēki izrādīja vēlmi palikt Latvijas teritorijā, izvēršot jau iepriekš minētās sadursmes ar vietējiem iedzīvotājiem un latviešu komandantūrām. Apzinādamās situācijas nopietnību, Latvijas militārā vadība pieņēma lēmumu pagarināt karastāvokli valstī vēl uz sešiem mēnešiem, skaitot no augusta.⁸⁷

Liels un negaidīts pavērsiens Latvijas un Sabiedroto pārstāvjiem notika naktī no 24. uz 25. augustu, kad vācu un krievu daļu karavīri Jelgavā organizēja lāpu gājieni, kurš pārauga milzīgā grautiņu un laupīšanas akcijā. Šis gājiens bija vērstis pret vācu spēku atsaukšanu uz Vāciju un bija pierādījums karaspēka palikšanai Zemgalē. Vācu un krievu karavīri uzbruka Jelgavas latviešu komandantūrai, atbruņoja latviešu karavīrus, atņēma tiem naudu, dokumentus, drēbes, izpostīja komandantūras telpas, noplēsa Latvijas karogu un samīdīja to kājām. Tajā pašā un arī nākamajā naktī atbruņoja un pilnībā aplaupīja Jelgavas jaunformējamo spēku 2. brīvprātīgo rotu un darba rotu, kā arī izlaupīja produktu noliktavu un virsnieku klubu. Vācieši nekautrējās ielauzties pat Latvijas armijas virsnieku un ierēdņu dzīvokļos un tos izlaupīt.⁸⁸ Tas pats notika arī ar Dobeles apriņķa iecirkņu komandantūrām, kuras vācieši vairākas reizes atbruņoja, aplaupīja un dzenāja no vienas vietas uz otru.⁸⁹ Vieglāk neklājās karavīriem un komandantūras darbiniekiem Saldū, kur vācu karavīri no komandantūras norāva Latvijas, Lielbritānijas un ASV karogus, veica rekvizīcijas un zādzības pilsētā un provocēja latviešu karavīrus uz sadursmēm, izsmejot tos un apmētājot ar dažādiem priekšmetiem. Divas dienas vēlāk, 27. augustā, vācieši vēlreiz ielauzās komandantūrā, atbruņoja

karavīrus, izlaupīja telpas un komandanta dzīvokli, kā arī kazarmas un noliktavas.⁹⁰ Teju katru dienu pienāca ziņojumi augstākai priekšniecībai par latviešu komandantūru neciešamo stāvokli, bet atbilde bija viena: "Palieciet savās vietās!" Šai rīcībai ir izskaidrojums: ja latviešu komandantūras aizietu no Jelgavas un tās apriņķa, tad krievu un vācu spēki būtu palikuši vieni, kuri kontrolēja ieņemto teritoriju un varētu droši ziņot Sabiedroto misijām, ka latvieši nav spējīgi pārvaldīt šo apgabalu un tādēļ vācu un krievu karaspēks ir pārņēmis šī apgabala pārvaldību savās rokās.⁹¹

Latvijas valdība iesniedza protestu Vācijas valdībai par notikumiem Jelgavā. Sabiedroto misijas par šiem notikumiem ziņoja uz Parīzi un Londonu, sperot attiecīgus soļus. Vācu puse ziņoja, ka virsnieki nav varējuši savaldīt karavīrus. Īstenībā bija gluži otrādi, respektīvi, virsnieki kūdījuši karavīrus, bet paši procesos nav piedalījušies. Kopumā tieši uzbrukumos piedalījās ap 600 vācu un krievu karavīru.⁹² Latviešu karavīru stāvoklis Jelgavā bija ārkārtīgi grūts. Katra nedisciplinēta vācu karavīru grupa centās latviešus pazemot un provocēt. Vācieši par to vien runāja, kā ies uz Rīgu, lai izrēķinātos ar latviešu valdību. Savā laikrakstā *Die Trommel* tie vēstīja – ja Vācija būtu brīva un neatkarīga, tā varētu Latviju satriekt ar vienu dūres vēzienu.⁹³ Saistībā ar izsludināto karastāvokli 1919. gada 31. jūlijā⁹⁴ *Die Trommel*, kā arī citus vācu un krievu laikrakstus augusta sākumā oficiāli aizliedza, jo tajos tika izplatīta acimredzama aģitācija pret Latvijas valsti.⁹⁵

Armijas etapu un rajonu komandantu priekšnieks pulkvedis-leitnants Pēteris Silenieks⁹⁶ 3. septembrī izdeva striktu pavēli visiem komandantiem, neņemot vērā apstākļus, palikt savās vietās un operatīvi sūtīt sīkākas ziņas par vācu uzbrukumiem komandantūrām, tai skaitā par zaudējumiem.⁹⁷ Šajos ziņojumos parādās, ka Ezerē

vācu spēki uzbrukuši negaidīti, kamēr Latvijas karavīri ēda pusdienas. Līdz ar to konflikts neizcēlās, bet uzbrucēji paņēma komandantūras zirgus.⁹⁸ Tikmēr Durbes komandantūrai uzbruka 25–30 karavīru liela vācu vienība, kas mazākumā esošajiem Latvijas karavīriem lika padoties. Uzbrucēji savā starpā runājuši vācu, krievu un arī latviešu valodā. Latvijas karavīrus piekāva un atbrūvoja, nolaupīja drēbes, apavus, naudu, pulksteņus, bet komandantūras telpas izdemolēja.

Līdz ar militāri politiskās situācijas pasliktināšanos attiecīgi sāka reaģēt arī Latvijas armijas vadība. Jau 27. augustā parādījās pirmās skaidrās ziņas, ka tiek apturēta karaspēka evakuēšana no Latvijas teritorijas uz Vāciju un šis karaspēks tiek izsludināts par neatkarīgu no Vācijas valsts. Radās satraukums par potenciālu uzbrukumu Rīgai, un tika dota pavēle visām daļām būt pilnā kaujas gatavībā⁹⁹ – tā izskanēja Rīgas apsardzības priekšnieka Jorģa Zemitāna kaujas pavēlē Nr. 2 Rīgas garnizonam, kurā caurmērā doti rikojumi karaspēka vienībām par aizsardzības pozīciju nostiprināšanu un vēlamo rīcību militārā konflikta gadījumā.¹⁰⁰

Kā savās atmiņās raksta 5. Cēsu kājnieku pulka karavīrs Aleksandrs Rāčenis, tad vasaras izskaņā bija vērojama vācu un krievu vienību kustība. Naktis izlūki arvien biežāk pietuvojās latviešu pozīcijām, spīdinot to virzienā lukturus. A. Rāčenis norāda, ka notika arī daži uzbrukumi lauku sardzēm, kurās bija arī kritušie Latvijas armijas pusē.¹⁰¹

1919. gada 23. septembrī P. Bermonts sāka īstenot savus izteikumus, izdodot pavēli Rietumu brīvprātīgo armijai, kurā paskaidroja, ka latvieši un igauņi grasās slēgt mieru ar Padomju Krieviju, lai uzbruktu tieši Rietumu brīvprātīgo armijai.¹⁰² Līdz ar to sākās masveidīga Rietumu brīvprātīgo armijas vienību pārvietošanās un izteikti draudi par uzbrukumu Rīgai.¹⁰³ Vācu

karaspēks koncentrējās Dobeles apriņķī, kas varēja būt kā atbalsta punkts uzbrukuma veikšanai.¹⁰⁴ Lai slēptu savus nodomus, visas militāra rakstura darbības vācu un krievu spēki raksturoja kā gatavošanos Latvijas armijas uzbrukumam. Vācieši sāka ierīkot tranšejas pie Olaines un Valgundes. Katru vakaru dažas apbruņotas rotas ar ložmetēju komandām devās Rīgas virzienā. No rītiem šis karaspēka daļas atgriezās atpakaļ, no kurienes nākušas. Bija pastiprināti spēki arī tajās daļās, kuras regulāri dežurēja pie Olaines.¹⁰⁵

Septembra beigās pret Rīgu Rietumu brīvprātīgo armija novirzīja vairākas artilērijas baterijas. Kopš laika, kad landesvērs atbrīvoja Rīgu no lieliniekiem, vācieši nekad nebija sūtījuši uz Rīgas pusi tik lielu karaspēku. Runāja, ka gaidāms uzbrukums Rīgai, bet tajā pašā laikā cirkulēja baumas par Latvijas armijas uzbrukumu Jelgavai. Ja šādu ziņu izplatīšana nebija vācu un krievu spēku baiļu izpausme, tad katrā ziņā provokatoriska konflikta meklēšana noteikti. Kompetentas iestādes ziņoja, ka uzbrukums Rīgai nevarēja notikt, jo tādu risku vācieši neuzdrīkstētos uzņemties.¹⁰⁶

Tas gan izrādījās kļūdaini. P. Bermonts 1. oktobrī sasauca Jelgavā apspriedi, kurā piedalījās 24 personas. Apspriedē pieņēma vairākus lēmumus, no kuriem paši svarīgākie bija: 1) uzbrukt Rīgai, gāzt Latvijas Pagaidu valdību un nodibināt tur krievu Baltijas provinču valdību; 2) uzdot Staņislavam Bulakam-Balahovičam (*Stanislav Bulak-Balahovich*), kurš atradās Tērbatā, tāpat rīkoties ar igauņu valdību; 3) Baltijas muižnieki varēja paturēt savas privilēģijas Baltijā.¹⁰⁷ Īpaši sāka parādīties Rietumu brīvprātīgo armijas un tās iestāžu propaganda, kurā tika nomelnota Latvijas Pagaidu valdības darbība¹⁰⁸ un izteikti aizliegumi iedzīvotājiem atsaukties uz Latvijas armijas veiktajām mobilizācijām vācu un krievu karaspēka ieņemtajos apgabalos.¹⁰⁹ 1919. gada 3. oktobrī pienāca ziņas, ka uz

Rīgas pusi pa Rīgas–Ilūkstes lielceļu sāka virzīties Rietumu brīvprātīgo armijas vienības pilnā kaujas gatavībā,¹¹⁰ bet 4. oktobrī tās ieņēma frontes līniju no Mīsas muižas caur Olaini līdz Kalnciemam pie Lielupes. Šo vācu vienību kreisajā spārnā Slokas un Tukuma virzienā atradās krievu daļas, kuras bija papildinātas ar vācu daļām.¹¹¹ Pamatojums šādai rīcībai bija melīgu ziņu izplatīšana, ka latvieši izvēršu lielu uzbrukumu krievu un vācu nodaļām pie Olaines.¹¹²

Latvijas armijas vadībai bija skaidrs, ka Rietumu brīvprātīgo armija gatavo uzbrukumu Rīgai, tāpēc tā izvērša attiecīgu gatavošanos. Armijas virspavēlniecība pavēlēja Latvijas armijas vienībām nekādā ziņā pirmajām neiesākt uzbrukumu, bet, ja sāksies pretinieka uzbrukums, aktīvi aizstāvēt savas pozīcijas, līdz ieradīsies papildspēki.¹¹³ 1919. gada 6. oktobrī plkst. 23.00 Latvijas armijas vienības saņēma Rīgas apsardzības priekšnieka pulkveža J. Zemitāna kaujas pavēli par pilnīgu gatavību,¹¹⁴ bet armijas virspavēlnieks ģenerālis Dāvids Simansons lūdza kapteini Mārtiņu Hartmani izteikt lūgumu Polijas armijas vadībai sākt tūlītēju karadarbību pret P. Bermonta vadītajiem vācu un krievu spēkiem Zemgalē un Lietuvā.¹¹⁵ Jau augusta vidū poļi sāka aktīvi domāt par P. Bermonta karaspēku, kas bija drauds arī viņiem. Augusta beigās poļu Ģenerālštābs apsvēra iespēju sākt karadarbību pret P. Bermonta armiju, bet septembrī poļu virspavēlniecība karaspēkam izstrādāja instrukcijas šādai akcijai. Tomēr reālas militāras darbības netika uzsāktas un arī Latvijas izteiktais lūgums konflikta priekšvakarā netika apstiprināts.¹¹⁶

Uzbrukumam Rīgai vajadzēja sākties naktī no 1919. gada 5. uz 6. oktobri. Šo nodomu neizdevās realizēt, jo krievu karavīri atteicās uzbrukt Rīgai. Vāciešiem bija bail, ka krievi nostāsies pret viņiem, tāpēc pret tiem tika lietoti plaši aresti par nepakļaušanos. Pie Olaines vācu vienības

pat bija pavērsušas savus lielgabalus pret Jelgavu – gadījumam, ja sāktos nopietna krievu sacelšanās. Var domāt, ka krievi ar latviešiem karot nevēlējās.

1919. gada 5. oktobrī Jelgavas komandantūras rotas atstāja Jelgavu un devās uz Tukumu.¹¹⁷ Divas dienas vēlāk ienāca ziņas, ka Rietumu brīvprātīgo armijas karavīri ieradusies Slampē un gatavojas ieņemt Tukumu. Ienāca arī ziņas no lauciniekiem, ka apturēta jebkāda kustība uz visiem ceļiem, kuri veda uz Rīgu.¹¹⁸ Bauskas un Iecavas komandantūru personāls tika arestēts, un pati iestāde kā tāda likvidēta, bet Valles komandantūras personāls paspēja aizbēgt.¹¹⁹

No Latvijas Ārlietu ministrijas tika ziņots, ka stāvoklis Jelgavā pēdējā laikā tiešām nav bijis vienkāršs un vāciešu sašņētas attiecības ar Latviju sasniegušas kulmināciju. Uzbrukums no Jelgavas varēja sākties jebkurā brīdī. Tika izplatīta optimistiska informācija, ka uzbrukuma gadījumā vācieši un krievi sastaptu latviešus labākajā kaujas gatavībā, ko paši nespētu apjēgt.¹²⁰ Tajā pašā laikā Latgales divīzijas komandieris pulkvedis-leitnants Krišjānis Berķis 1919. gada 6. oktobrī saņēma pulkveža J. Zemitāna pavēli nosūtīt divus virsniekus kā tiltu komandantus pāri Daugavai. Ja sāktos reālas kaujas, viņiem būtu jāierodas pie tiltiem, jā rūpējas par drošu satiksmi pāri tiltiem un jāorganizē tiltu pacelšana, ja situācija to prasītu. Vai šo pavēli izpildīja, nav zināms. Tomēr ir skaidrs, ka tika paredzētas dažādas darbības konflikta eskalācijas gadījumā – arī nepieciešamība atkāpties pāri Daugavai.¹²¹ Drīz vien pienāca pirmās ziņas par vācu izlūku ieiešanu neitrālajā joslā un tuvošanos Latvijas armijas priekšposteņiem, bet vācu aeroplāni nometa dažas bumbas uz latviešu ieņemtajām pozīcijām.¹²² Kad šīs ziņas 1919. gada 8. oktobrī nonāca pie civiliedzīvotājiem, Rietumu brīvprātīgo armijas uzbrukums Rīgai jau bija sācies.

Secinājumi

Laika posms Latvijas vēsturē no 1919. gada 3. jūlija līdz 8. oktobrim jāuzskata par militāri politiskiem procesiem bagātu. Līdz šim ir pastāvējusi pretēja tendence – uztvert to tikai kā starpposmu aktīvai karadarbībai, respektīvi, Cēsu kaujām un cīņai par Rīgu pret P. Bermonta komandēto karaspēku.

Šo laika posmu ievadīja 3. jūlijā parakstītais Strazdumuižas pamiers, kam bija savi atbalstītāji un savi pretinieki. Pamiers pirmajā brīdī bija grūti izprotams, bet vēlākajos gados tika novērtēts kā nepieciešams, jo tika pārtraukta karadarbība, vācieši bija spiesti atkāpties un mobili atstāt Rīgu, lai teorētiski vēlāk pamestu Latvijas teritoriju, kā arī igauņu un latviešu spēki varētu turpināt aktīvu cīņu pret Padomju Krievijas karaspēku Latgalē, vēršot pret to jau krietni lielākus spēkus.

Pēc Strazdumuižas pamiera noslēgšanas vācu karaspēkam vajadzēja sākt pildīt līgumā noteiktās prasības, kuras izpildīja tikai daļēji, radot sarežģītu un saspīlētu militāri politisko stāvokli tieši Kurzemē un Zemgalē. Šāda situācija radīja lielas bažas Latvijas politiķos un militārajās aprindās, bet nekāda nopietna rīcība nesejoja, turpinot ievērot Strazdumuižas pamiera noteikumus. Pirmajās dienās pēc pamiera stāšanās spēkā inerces rezultātā vēl notika vairākas sadursmes starp latviešu un vācu karavīriem, bet ar laiku, nesajūtot pretestību, R. fon der Golca komandētās vienības Jelgavas apkārtnē un citviet Zemgalē sāka kļūt drošākas un radīt nopietnu apdraudējumu vietās, kur vācu spēki novietoja. Interesanti, ka lielāko neapmierinātību ar radušos saspīlētoto stāvokli izrādīja tieši R. fon der Golcs, bet lielākie cietēji bija vietējie iedzīvotāji un latviešu komandantūru karavīri vācu ieņemtajos apgabalos.

Vēl vairāk situāciju sarežģīja Pāvela Bermonta un viņa komandēto vienību

ierašanās Latvijas teritorijā, jo nu vācu spēki atrada vēl vienu iemeslu, lai paliktu Latvijā. Lai arī kādu diplomātisku risinājumu esošajai situācijai meklēja Latvijas un Sabiedroto valstu politiķi, tiem neizdevās piespiest vācu spēkus pamest Latvijas teritoriju, kā arī pierunāt P. Bermontu doties ar savu karaspēku cīnīties ar lieliniekiem. Vācu karaspēka vienības sāka papildināt P. Bermonta komandēto armiju, radot jaunus draudus Latvijas valstij. Fakti liecina, ka vācu karavīru agresīvā uzvedība pret latviešu komandantūrām un iedzīvotājiem bija pirmais vēstnesis par briesmošo konfliktu, kas sākās 1919. gada 8. oktobrī ar Rietumu brīvprātīgo armijas uzbrukumu Rīgai. Rietumu brīvprātīgo armija bija ļoti labi apbruņota un skaitliski daudz spēcīgāka par Latvijas armiju frontē preti Rīgai, bet, kā pierādīja vēlākie notikumi pēc 1919. gada 8. oktobra, tad Rietumu brīvprātīgo armijas piekoptā stratēģija un kaujasspējas nebūt nebija pietiekami augstas, lai sasniegtu savus mērķus.

Kopumā dažādos materiālos skaitļi par Rietumu brīvprātīgo armijas sastāvu ir dažādi, bet, pamatojoties uz avotu materiāliem, var secināt, ka tā lielākoties sastāvēja tieši no vācu karavīriem, kopskaitā 47 tūkstošiem labi bruņotu vīru, bet krievi šajā karaspēkā bija mazākumā. Par vislabāk bruņoto Rietumu brīvprātīgo armijā uzskatāma majora J. Bišofa komandētā vācu Dzelzsdīvīzija. Vācu spēki Kurzemē un Zemgalē ieņemtajos apgabalos rīkojās pilnīgi patstāvīgi, nedomājot par vietējo iedzīvotāju un Latvijas iestāžu interesēm un vajadzībām. Ikdienā tika apcietināti un regulāri aplaupīti iedzīvotāji, kā arī ignorēti Latvijas Pagaidu valdības rīkojumi, parādot, kas bija istais saimnieks Zemgalē.

Galvenokārt vācu, bet arī krievu karaspēks jau kopš jūlija aktīvi iesaistījās konfliktos ar Latvijas komandantūru personālu un Latvijas armijas karavīriem. Lai arī Sabiedrotie centās stāvokli normalizēt, tas

pilnībā neizdevās. Par nozīmīgāko soli var uzskatīt divas reizes noteikto neitrālo joslu, kuru nevarēja pāriet neviena konfliktējošā puse. Situācija ar katru dienu pasliktinājās, latviešu komandantūras nespēja pretoties ienaidniekam un regulāri pildīja uzbrucēju prasības. Tuvojoties oktobrim, bija pilnīgi skaidrs, ka vācu karaspēks, kas bija

pārgājis Rietumu brīvprātīgo armijas sastāvā, nepametis Latviju un ir gatavs uzbrukt Rīgai, par to liecināja militārie manevri un uzstājīgā prasība Latvijas komandantūrām pamest to atrašanās vietas. Arī Latvijas armija gatavojās konfliktam, bet tās resursi nebija gatavi masveida uzbrukumam, kas sākās 1919. gada 8. oktobrī.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Raksta pamatā ir autora maģistra darbs “Militāri politiskais stāvoklis Latvijas atbrīvošanas kara 3. posmā no 1919. gada 3. jūlija līdz 8. oktobrim” (Latvijas Universitāte, 2016), darba zinātniskais vadītājs: profesors Ēriks Jēkabsons.
- ² EIŽENS SKURUPLIS. Pulkvežleitnanta Aleksandra un landesvēra darbība Latvijā. In: Akadēmiskā Dzīve 1979, Nr. 21, 36. lpp.
- ³ Vēstures spoguļi. In: Latvijas Kareivis, 03.07.1937., 4. lpp.
- ⁴ SKURUPLIS, Aleksandra un landesvēra darbība Latvijā, 37. lpp.
- ⁵ Saprašanās izlīgums. In: Latvijas Sargs, 02.07.1919., 1. lpp.
- ⁶ MĀRTIŅŠ PENIĶIS. Latvijas atbrīvošanas kara vēsture. 1. sēj. Rīga 2005, 275.–278. lpp.
- ⁷ SKURUPLIS, Aleksandra un landesvēra darbība Latvijā, 37. lpp.
- ⁸ Strazdumuižas pamiera līguma noraksts, 1919. Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Rīga (turpmāk – LNA LVVA), 6033-1-16, 11. lp.
- ⁹ Pēc 700 gadiem. In: Latvijas Sargs, 08.07.1919., 1. lpp.
- ¹⁰ Pamiers. In: Tautas Balss, 05.07.1919., 1. lpp.
- ¹¹ JĀNIS ĶĪSELIS. Cīņa par dzimteni. Atmiņas no brīvības cīņām 1918–1919. g. Linkolna, Nebraska 1971, 90. lpp.
- ¹² Pamiers, 1. lpp.
- ¹³ ĶĪSELIS, Cīņa par dzimteni, 92. lpp.
- ¹⁴ Pamiers, 1. lpp.
- ¹⁵ VALDIS BĒRZIŅŠ (red.). 20. gadsimta Latvijas vēsture. 2. daļa. Rīga 2003, 99. lpp.
- ¹⁶ ALEKSANDRS KALĒJS, ALEKSANDRS PLENSNERS. Mūsu armija. Rīga 1929, 159.–160. lpp.
- ¹⁷ (Kara vēstures komisijas materiāli). LNA LVVA, 6033-1-78, 85. lp.
- ¹⁸ Ibidem, 86. lp.
- ¹⁹ Ibidem, 85. lp.
- ²⁰ (Kara vēstures komisijas materiāli), 1919. LNA LVVA, 6033-1-63, 3.–4. lp.
- ²¹ Jaunākās ziņas. In: Latvijas Sargs, 11.07.1919., 4. lpp.
- ²² Jaunākās ziņas. In: Latvijas Sargs, 06.07.1919., 4. lpp.
- ²³ Latvijā. In: Latvijas Sargs, 13.07.1919., 4. lpp.
- ²⁴ Jaunākās ziņas. In: Latvijas Sargs, 13.07.1919., 3.–4. lpp.
- ²⁵ Latvijas brīvības karš. Rīga 1928, 31. lpp.
- ²⁶ (Latgales divīzijas 7. Siguldas kājnieku pulka materiāli), 1919. LNA LVVA, 1495-1-134, 4. lp.
- ²⁷ (Vidzemes divīzijas pārvaldes materiāli), 1919. LNA LVVA, 1526-1-393, 69. lp.

- ²⁸ Latvijas brīvības karš, 32. lpp.
- ²⁹ (Kara vēstures komisijas materiāli), 1919. LNA LVVA, 6033-1-95, 13. lp.
- ³⁰ (Latgales divīzijas 8. Daugavpils kājnieku pulka materiāli), 1919. LNA LVVA, 1496-1-114, 18.–19. lp.
- ³¹ (Latgales divīzijas 7. Siguldas kājnieku pulka materiāli), 1919. LNA LVVA, 1495-1-134, 7. lp.
- ³² *Ibidem*, 20.–21. lp.; (Kurzemes divīzijas pārvaldes materiāli), 1919. LNA LVVA, 1515-1-57, 11. lp.
- ³³ Latvijas brīvības karš, 32. lpp.
- ³⁴ (Kara vēstures komisijas materiāli), 1919. LNA LVVA, 6033-1-107, 4. lp.
- ³⁵ (Armijas rajonu un etapu komandantūru priekšnieka pārvaldes materiāli), 1919. LNA LVVA, 3591-1-49, 45. lp.
- ³⁶ JURIS CIGANOVŠ. Krievu Rietumu brīvprātīgo armijas veidošanās. 1919. gada vasara–rudens. In: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis 54, 2000, Nr. 1/2, 13.–22. lpp., šeit 14. lpp.
- ³⁷ (Rietumu brīvprātīgo armijas komandiera pulkveža Avalova-Bermonta materiāli), 1919. LNA LVVA, 3301-1-6, 248. lp.
- ³⁸ *Ibidem*, 247. lp.
- ³⁹ RÜDIGER VON DER GOLTZ. Meine Sendung in Finnland und im Baltikum. Leipzig 1920, S. 221–224.
- ⁴⁰ PAVEL BERMONDT-AVALOV. V borbe s bolshevizmom. Hamburg 1925, s. 149.
- ⁴¹ ELMĀRS PELKAUS. Dokumenti no Bermonta štāba. In: Latvijas Arhīvi 1994, Nr. 4, 71. 82. lpp., šeit 77. lpp.
- ⁴² BERMONDT-AVALOV, V borbe s bolshevizmom, s. 154–155.
- ⁴³ INTA PĒTERSONE. Latvijas Brīvības cīņas 1918–1920. Enciklopēdija. Rīga 1999, 79. lpp.
- ⁴⁴ (Kara muzeja materiāli), 1919. LNA LVVA, 5434-1-558, 1.–3. lp.
- ⁴⁵ *Ibidem*, 2.–3. lp.
- ⁴⁶ CIGANOVŠ, Krievu Rietumu brīvprātīgo armijas veidošanās, 16. lpp.
- ⁴⁷ PĒTERSONE, Latvijas Brīvības cīņas 1918–1920, 79. lpp.
- ⁴⁸ VILHELMS LENCS. Bermonts un vācbaltieši 1919. gadā. In: Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls 1992, Nr. 4, 91.–99. lpp., šeit 91. lpp.
- ⁴⁹ GOLTZ, Meine Sendung in Finnland und im Baltikum, S. 238.
- ⁵⁰ Latvijas brīvības karš, 32. lpp.
- ⁵¹ Ārzesmes. In: Valdības Vēstnesis, 19.08.1919., 3. lpp.
- ⁵² Iekšzeme. In: Valdības Vēstnesis, 22.08.1919., 4. lpp.
- ⁵³ (Kara vēstures komisijas materiāli), 1919. LNA LVVA, 6033-1-54, 2. lp.
- ⁵⁴ Golca noziegums. In: Valdības Vēstnesis, 04.09.1919., 3. lpp.
- ⁵⁵ CIGANOVŠ, Krievu Rietumu brīvprātīgo armijas veidošanās, 17. lpp.
- ⁵⁶ (Kara vēstures komisijas materiāli), 1919. LNA LVVA, 6033-1-54, 3. lp.
- ⁵⁷ (Rietumu brīvprātīgo armijas komandiera pulkveža Avalova-Bermonta materiāli), 1919. LNA LVVA, 3301-1-6, 113. lp.
- ⁵⁸ (Kara vēstures komisijas materiāli), 1919. LNA LVVA, 6033-1-70, 6.–7. lp.
- ⁵⁹ (Kara ministrijas sekretariāta materiāli), 1919. LNA LVVA, 1468-1-136, 103. lp.
- ⁶⁰ ALEKSANDRS ČAPENKO. P. Bermonta-Avalova Rietumu brīvprātīgo armijas virsniecības raksturojums. In: Latvijas Kara muzeja gadagrāmata VII. Rīga 2006, 57.–67. lpp., šeit 61. lpp.
- ⁶¹ (Kara vēstures komisijas materiāli), 1919. LNA LVVA, 6033-1-54, 2.–4. lp.
- ⁶² *Ibidem*, 13. lp.

- ⁶³ Par apstākļiem Kurzemē. In: Baltijas Vēstnesis, 30.09.1919., 4. lpp.
- ⁶⁴ (Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba materiāli), 1919. LNA LVVA, 3601-1-456, 3. lp.
- ⁶⁵ Latvijas nāvētāji. In: Latvijas Sargs, 21.08.1919., 1. lpp.
- ⁶⁶ GATIS OŠS. Vācu karaspēka kriminālās aktivitātes Kurzemē un Zemgalē 1919. gadā. In: Latvijas Kara muzeja gadagrāmata X. Rīga 2009, 49.–57. lpp., šeit 50.–52. lpp.
- ⁶⁷ (Kara vēstures komisijas materiāli), 1919. LNA LVVA, 6033-1-54, 8.–9. lp.
- ⁶⁸ Ibidem, 29. lp.
- ⁶⁹ Kurzemes posts. In: Baltijas Vēstnesis, 24.07.1919., 1. lpp.
- ⁷⁰ (Augškurzemes rajona komandantūras materiāli), 1919. LNA LVVA, 3567-1-40, 6. lp.
- ⁷¹ PĒTERIS BĒRZIŅŠ. Latvijas brīvības cīņas 1918–1920. Rīga 1928, 67.–68. lpp.
- ⁷² Iekšzeme. In: Valdības Vēstnesis, 19.08.1919., 6. lpp.
- ⁷³ Ārlietu ministrijas protesta nota vācu sūtnim. In: Latvijas Sargs, 05.09.1919., 1. lpp.
- ⁷⁴ Jauna protesta nota pret vācu darbībām Kurzemē. In: Latvijas Sargs, 09.09.1919., 1. lpp.
- ⁷⁵ Latvijas nota Vācijai. In: Sociāldemokrāts, 20.09.1919., 1.–2. lpp.; Latvijas nāvētāji, 1. lpp.
- ⁷⁶ (Dobeles iecirkņa komandantūras materiāli), 1919. LNA LVVA, 3442-1-6, 32. lp.
- ⁷⁷ (Bātes-Vainodes ievirkņa komandantūras materiāli), 1919. LNA LVVA, 3423-1-18, 74. lp.
- ⁷⁸ Vācieši Kurzemē. In: Latvijas Sargs, 16.09.1919., 1. lpp.
- ⁷⁹ OŠS, Vācu karaspēka kriminālās aktivitātes, 54. lpp.
- ⁸⁰ (Latvijas kara ministrijas Vidzemes divīzijas pārvaldes materiāli), 1919. LNA LVVA, 1526-1-393, 69. lp.
- ⁸¹ (Armijas rajonu un etapu komandantūru priekšnieka pārvaldes materiāli), 1919. LNA LVVA, 3591-1-15, 165. lp.
- ⁸² (Bauskas apriņķa komandantūras materiāli), 1919. LNA LVVA, 3426-1-2, 11. lp.
- ⁸³ (Latgales divīzijas pārvaldes materiāli), 1919. LNA LVVA, 1516-1-1061, 357. lp.
- ⁸⁴ (Kara vēstures komisijas materiāli), 1919. LNA LVVA, 6033-1-232, 63.–64. lp.
- ⁸⁵ (Latgales divīzijas pārvaldes materiāli), 1919. LNA LVVA, 1516-1-1061, 357. lp.
- ⁸⁶ Ibidem, 6. lp.
- ⁸⁷ (Kara ministrijas sekretariāta materiāli), 1919. LNA LVVA, 1468-1-1, 56. lp.
- ⁸⁸ (Kara vēstures komisijas materiāli), 1919. LNA LVVA, 6033-1-299, 6.–7. lp.
- ⁸⁹ Ibidem, 8. lp.
- ⁹⁰ Iekšzeme. In: Valdības Vēstnesis, 19.09.1919., 6. lpp.
- ⁹¹ (Kara vēstures komisijas materiāli), 1919. LNA LVVA, 6033-1-299, 8. lp.
- ⁹² Vācu dumpis Jelgavā. In: Latvijas Sargs, 26.08.1919., 1. lpp.
- ⁹³ (Kara vēstures komisijas materiāli), 1919. LNA LVVA, 6033-1-33, 11. lp.
- ⁹⁴ Vietējās ziņas. In: Baltijas Vēstnesis, 31.07.1919., 2. lpp.
- ⁹⁵ Valdības rīkojumi un pavēles. In: Valdības Vēstnesis, 06.08.1919., 2. lpp.
- ⁹⁶ ĒRIKS JĒKABSONS, VALTERS ŠČERBINSKIS. Latvijas armijas augstākie virsnieki 1918–1940. Biogrāfiska vārdnīca. Rīga 1998, 416. lpp.
- ⁹⁷ (Armijas rajonu un etapu komandantūru priekšnieka pārvaldes materiāli), 1919. LNA LVVA, 3591-2-243, 45. lp.
- ⁹⁸ (Lejaskurzemes rajona komandantūras materiāli), 1919. LNA LVVA, 3568-1-42, 5. lp.
- ⁹⁹ (Kara vēstures komisijas materiāli), 1919. LNA LVVA, 6033-1-206, 1.–2. lp.

- ¹⁰⁰ JĀNIS GRĀVELSINS, PĒTERIS SUDRABS. 9. Rēzeknes kājnieku pulka gaitas no 1919. g. 9. augusta līdz 1922. gada 9. augustam. Rīga 1923, 43.–46. lpp.
- ¹⁰¹ Latvijas Kara muzejs. 4-1037-DK/p.
- ¹⁰² (Kara vēstures komisijas materiāli), 1919. LNA LVVA, 6033-1-33, 40. lp.
- ¹⁰³ (Kara ministrijas sekretariāta materiāli), 1919. LNA LVVA, 1468-1-135, 554. lp.
- ¹⁰⁴ *Ibidem*, 575. lp.
- ¹⁰⁵ Vācieši rok tranšejas. In: Latvijas Sargs, 18.09.1919., 1. lpp.
- ¹⁰⁶ Vācieši koncentrē karaspēku pret Rīgu. In: Latvijas Sargs, 28.09.1919., 1. lpp.
- ¹⁰⁷ BĒRZIŅŠ, Latvijas brīvības cīņas 1918–1920, 70. lpp.
- ¹⁰⁸ *Ibidem*, 77. lpp.
- ¹⁰⁹ (Lejaskurzemes rajona komandantūras materiāli), 1919. LNA LVVA, 3568-1-42, 64. lp.
- ¹¹⁰ (4. Valmieras kājnieku pulka materiāli), 1919. LNA LVVA, 1492-2-1, 48. lp.
- ¹¹¹ ROBERTS KĻAVIŅŠ. Valmieras kājnieku pulka vēsture: 1919–1929. Nebraska 1976, 171. lpp.
- ¹¹² Vācu provokatoriskā rīcība Kurzemē. In: Latvijas Sargs, 03.08.1919., 1. lpp.
- ¹¹³ MĀRTIŅŠ PENIĶIS. Latvijas armijas sākums un viņas darbība līdz 1919. gada 8. oktobrim. Rīga 1927, 31.–32. lpp.
- ¹¹⁴ (Kara vēstures komisijas materiāli), 1919. LNA LVVA, 6033-1-206, 1.–2. lp.
- ¹¹⁵ *Ibidem*, 6033-1-107, 20. lp.
- ¹¹⁶ ĒRIKS JĒKABSONS. Piesardzīgā draudzība: Latvijas un Polijas attiecības 1919. un 1920. gadā. Rīga 2007, 41. lpp.
- ¹¹⁷ (Latvijas kara ministrijas Vidzemes divīzijas pārvaldes materiāli), 1919. LNA LVVA, 1526-1-41, 25. lp.
- ¹¹⁸ GRĀVELSINS, SUDRABS, 9. Rēzeknes kājnieku pulka gaitas, 47. lpp.
- ¹¹⁹ (Jaunjelgavas aprīņķa un Jēkabmiesta komandantūras materiāli), 1919. LNA LVVA, 3467-1-25, 59. lp.
- ¹²⁰ Apstākļi Kurzemē. In: Latvijas Sargs, 08.10.1919., 1. lp.
- ¹²¹ BARBA EKMANE. Rīgas garnizona gatavošanās pilsētas aizstāvēšanai, 1919. gada oktobris. In: Latvijas Kara muzeja gadagrāmata X. Rīga 2009, 58.–73. lpp., šeit 67. lpp.
- ¹²² KĪSELIS, Cīņa par dzimteni, 104. lpp.

SUMMARY

The Latvian politicians declared the independence of Latvia on November 18, 1918. At that time, the territory of Latvia was occupied by German troops. In order to protect the newly born state, the long period filled with military and political events was necessary, and this time was called the Latvian War of Independence. It lasted from late 1918 to August, 1920. During the war, the newly established Latvian state experienced several critical situations. This article is devoted to the specific military and political situation in Zemgale that was different from the conditions in other parts of Latvia from July 3 to October 8, 1919. After the defeat suffered by German Forces at Cēsis, the Strazdumuiža truce was signed by all the involved sides (the Allied Military Mission, representatives of Latvia and Estonia, as well as the German forces deployed in the territory of Latvia) at 3:30 p.m. on July 3, 1919. The truce included nine paragraphs. The sides agreed to cease hostilities. The German forces were obliged to retreat to Kurzeme and Zemgale,

and subsequently, to leave the territory of Latvia. The German troops quickly retreated from Riga and moved towards Jelgava. Even several days after the truce, the mutual relations among Latvian soldiers and German troops were quite strained. The German forces retreated, but their troops continued to harass local inhabitants in the vicinity of Jelgava. The properties were pillaged and people were evicted from their houses by German troops. According to the agreement, German forces, led by General Rüdiger von der Goltz retreated to positions nearby Olaine. Headquarters were established in Jelgava. Although, in keeping with the agreement, the German troops were stationed temporarily, soon it became clear that General Rüdiger von der Goltz did not want to consider evacuation. In order to justify his remaining in Jelgava, the General Rüdiger von der Goltz complained to Allied Missions about attacks often carried out by Latvian units. According to his statements, Germans had no possibility to retreat peacefully from Latvia. At the same time, Latvians complained about similar conflict situations with German troops and suffering of civilians. Allies declared a neutral zone dividing both sides in order to prevent clashes between Latvian and German troops.

On June 1919, Colonel Pavel Bermond-Avalov arrived in Jelgava. He desired to fight against Bolsheviks. The Allies wanted to deploy troops led by Pavel Bermond-Avalov as quick as possible against Bolsheviks at Narva front. This plan was not successful. In Jelgava, the West Russian Volunteer Army was officially created in accordance with the agreement of September 5, 1919. Pavel Bermond-Avalov was appointed as Commander for these troops. The agreement stipulated that German troops who joined Russian units in Kurzeme were subordinated to the West Russian Volunteer Army. On October 6, 1919, the order included all the remaining German units stationed in Kurzeme, Zemgale and in the northern part of Lithuania in this army.

Given the chance to remain in Zemgale, the German units became a major threat to Latvia's state institutions and civilians. Quite often, civilians were arrested and accused by German authorities as Bolshevik spies or their supporters. Detainees were imprisoned in labour camps or Jelgava Central Prison. German troops walked from house to house and looted private property pleading military requisitions as an excuse. The civilians were not the only ones to suffer from German actions. The Latvian personnel of state institutions had clashes with German troops in the summer and early autumn of 1919. The German troops instigated provocations against Latvians. They attacked the commandant offices, humiliated personnel. Almost every day, Latvian authorities received complaints about intolerable situation around Latvian commandant offices.

The Latvian army's commanding officers understood that the West Russian Volunteer Army had made preparations for attack towards Riga. The Latvian army organized countermeasures. The Foreign Ministry of Latvia reported that strained relations with Germans had achieved culmination. The attack against Riga was possible at any moment. When inhabitants of Riga received this message on October 8, 1919, the West Volunteer Army' assault was actually already launched by Pavel Bermond-Avalov.